

The Relationship between Political Asceticism and the Social Services of the Clergy in the Intellectual Framework of the Supreme Leader

Javad Ghadiri Hajiabadi¹ | Ali-Akbar Mohammad Darvish²

1. Corresponding Author, PhD in Comparative Philosophy; Lecturer at Seminary and University, Department of Philosophy and Theology, Shahid Mottahari University, Tehran, Iran. Email: javadghadiri70@gmail.com
2. Researcher and Student of Seminary, Tehran Seminary, Tehran, Iran. Email: a.darvish313@gmail.com

Article Info

Article type:
Review Article

Article history:
Received: 6 August 2025
Revised: 17 October 2025
Accepted: 10 November 2025
Available online 12 November 2025

Keywords:
Political Asceticism,
Social Services,
Clergy, Supreme
Leader, Islamic
System.

ABSTRACT

This article examines and elucidates the relationship between the two key concepts of "political asceticism" and "the clergy's social services" in the thought and statements of the Supreme Leader of the Islamic Republic of Iran. Within this framework, political asceticism signifies non-attachment to the worldly manifestations of power and wealth, simple living, integrity, and prioritizing service over personal interest. The clergy's social services encompass their activities aimed at addressing material and spiritual needs, providing intellectual and cultural guidance, and enhancing societal insight. The main objective of this study is to analyze how these two concepts influence one another and to clarify the role of this relationship in realizing the goals of the Islamic system. Data were collected through documentary and library-based research, and analyzed using qualitative content analysis. Following initial coding and categorization, the latent concepts embedded in the Supreme Leader's statements were extracted and examined. The findings of this research indicate that in the intellectual system of the Supreme Leader, there exists a firm connection and mutual influence between political asceticism and the clerical social services. Political asceticism is considered the foundation, the guarantor of purity, and the condition for the effectiveness of the clerical social services. On the other hand, pure social services are the manifestation of active and responsible political asceticism. This reciprocal relationship is deemed vital not only for preserving public trust and the clergy's efficacy but also for the health and dynamism of the Islamic system.

Cite this article: Ghadiri Hajiabadi, J.; Mohammad Darvish, A. A. (2025). The Relationship between Political Asceticism and the Social Services of the Clergy in the Intellectual Framework of the Supreme Leader. *Islamic Social Studies*, 31(131), 85-112. <https://doi.org/10.30513/iss.2025.7295.1413>

© The Author(s).

Publisher: Razavi University of Islamic Sciences.

نسبت زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت در منظومه فکری مقام معظم رهبری

جواد قدیری حاجی آبادی^۱ | علی اکبر محمد درویش^۲

۱. نویسنده مسئول، دکتری فلسفه تطبیقی و مدرس حوزه و دانشگاه؛ گروه فلسفه و کلام، دانشگاه شهید

مطهری، تهران، ایران. javadghadiri70@gmail.com

۲. پژوهشگر و طلبه حوزه علمیه تهران، تهران، ایران. a.darvish313@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

این مقاله به بررسی و تبیین نسبت میان دو مفهوم کلیدی «زهد سیاسی» و «خدمات اجتماعی روحانیت» در اندیشه و بیانات مقام معظم رهبری می‌پردازد. زهد سیاسی در این چارچوب، به معنای عدم دلبستگی به مظاهر دنیوی قدرت و ثروت، ساده‌زیستی، پاکدستی و اولویت‌بخشی به خدمت است و خدمات اجتماعی روحانیت، مجموعه فعالیت‌های آنان در راستای رفع نیازهای مادی و معنوی، هدایت فکری و فرهنگی، و بصیرت‌افزایی جامعه را شامل می‌شود. هدف اصلی، تحلیل چگونگی تأثیرگذاری این دو مفهوم بر یکدیگر و نقش این رابطه در تحقق اهداف نظام اسلامی است. در این پژوهش، داده‌ها از طریق مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند و به کمک روش تحلیل محتوای کیفی، پس از کدگذاری اولیه و دسته‌بندی کدها، مفاهیم پنهان در بیانات مقام معظم رهبری استخراج و بررسی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در منظومه فکری مقام معظم رهبری، پیوندی وثیق و تأثیر متقابل میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت وجود دارد؛ به گونه‌ای که زهد سیاسی، مبنای ضامن خلوص، و شرط اثربخشی خدمات اجتماعی روحانیت محسوب می‌شود و از سوی دیگر، خدمات اجتماعی خالصانه، تجلی‌گاه زهد سیاسی فعال و مسئولانه است. این رابطه دوسویه، نه تنها برای حفظ اعتماد عمومی و کارآمدی روحانیت، بلکه برای سلامت و پویایی نظام اسلامی نیز حیاتی تلقی می‌گردد.

نوع مقاله: ترویجی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۹

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۴/۰۸/۲۱

کلیدواژه‌ها:

زهد سیاسی، خدمات اجتماعی، روحانیت، مقام معظم رهبری، نظام اسلامی.

استناد: قدیری حاجی آبادی، جواد؛ محمد درویش، علی اکبر. (۱۴۰۴). نسبت زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت در

منظومه فکری مقام معظم رهبری. پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ۳۱ (۱۳۱)، ۸۵-۱۱۲.

<https://doi.org/10.30513/iss.2025.7295.1413>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مقدمه

اهمیت و جایگاه روحانیت در اندیشه اسلامی معاصر و نظام جمهوری اسلامی ایران: روحانیت در تاریخ اسلام و به‌ویژه در تاریخ تشیع، همواره به عنوان یکی از نهادهای محوری در هدایت فکری، معنوی و اجتماعی مردم و پاسداری از ارزش‌های دینی شناخته شده است. این نقش با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام جمهوری اسلامی، ابعاد و اهمیت مضاعفی یافته است. در منظومه فکری مقام معظم رهبری، روحانیت نه تنها حافظ سنت‌های دینی، بلکه نیروی محرکه و تضمین‌کننده تداوم انقلاب و نظام اسلامی در مواجهه با چالش‌های داخلی و خارجی است. ایشان کار روحانیت را ادامه کار انبیا می‌دانند و بر این باورند که حرکت پیامبران، امروز بر عهده علمای دینی، روحانیون و مبلغان اسلامی قرار گرفته است؛ وظیفه‌ای که همچنان پابرجاست (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۶/۶). این نگاه جایگاهی رفیع و مسئولیتی سنگین را برای این قشر ترسیم می‌کند.

از منظر رهبر انقلاب، روحانیت سرمایه‌ای اجتماعی و تاریخی است که آبروی هزار ساله خود را از علم و تقوای علمای سلف به ارث برده است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵) و پیوند عمیق آن با مردم، عامل اصلی پیروزی‌ها و موفقیت‌های ملت ایران در طول تاریخ بوده است. ایشان تصریح می‌کنند که در بزنگاه‌های تاریخی، هیچ مرکز یا کانونی در ایران وجود نداشت که توانایی بسیج ملت را داشته باشد، جز روحانیت و پیشگامان دین که با شعار دین مردمان را همراه می‌کردند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۱/۰۳/۱۴). این تأکید بر نقش روحانیت، صرفاً برای حفظ یک ساختار سنتی نیست، بلکه معطوف به تضمین پویایی، انطباق و کارآمدی اسلام در دنیای معاصر است که با دعوت روحانیون به تعامل با جوانان و پاسخگویی به سؤالات آنان و حضور فعال در دانشگاه‌ها، نگاهی آینده‌نگر و تحول‌خواه را نشان می‌دهد.

طرح مسئله: چالش‌ها و انتظارات از روحانیت در عصر حاضر: دنیای معاصر با پیچیدگی‌های فزاینده فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، روحانیت را با چالش‌ها و انتظارات جدیدی مواجه ساخته است. از یک سو، هجمه‌های تبلیغاتی و جنگ

نرم دشمنان با هدف تضعیف باورهای دینی و اعتماد عمومی به نهاد روحانیت جریان دارد و از سوی دیگر، نیازهای متنوع و نوپدید جامعه، به‌ویژه نسل جوان، پاسخ‌هایی متناسب و کارآمد را از سوی روحانیون می‌طلبد. مقام معظم رهبری این عرصه را میدان جنگ فکری توصیف کرده و تأکید می‌کنند که امروز یک نبرد فکری در جهان به جریان افتاده است و در این میدان، طلاب، روحانیون و عالمان دینی نقش اصلی را به‌عنوان سربازان این نبرد ایفا می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۰۲/۲۶). در چنین فضایی، این پرسش اساسی مطرح می‌شود که از منظر ایشان، چه ویژگی‌های درونی (ناظر به سلوک فردی و معنوی) و چه نوع کنشگری اجتماعی (ناظر به نقش‌آفرینی در جامعه) برای روحانیت ضروری است تا بتواند به رسالت تاریخی خود عمل نماید و حضور اجتماعی کارآمد از خود نشان دهد؟

هدف اصلی این مقاله، تبیین و تحلیل نسبت و پیوند میان دو مفهوم «زهد سیاسی» و «خدمات اجتماعی روحانیت» در بیانات و اندیشه مقام معظم رهبری است که پیوند میان ویژگی‌های دورنی و کنشگری اجتماعی را ترسیم می‌کند. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش این است که از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، «زهد سیاسی» به‌عنوان یک ویژگی فردی و رویکرد سیاسی برای روحانیون، چگونه بر کمیت، کیفیت، جهت‌گیری و اثربخشی خدمات اجتماعی آنان تأثیر می‌گذارد و این خدمات چگونه می‌توانند تجلی‌گاه زهد سیاسی آنان باشند؟ به عبارت دیگر، این دو مفهوم چگونه یکدیگر را تقویت یا تضعیف می‌کنند و چه الزاماتی برای تحقق نسبت مطلوب میان آن‌ها وجود دارد؟

مفهوم‌شناسی اولیه زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت: برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های مطرح‌شده، دو مفهوم کلیدی «زهد سیاسی» و «خدمات اجتماعی روحانیت» مورد توجه قرار می‌گیرند؛ برای تحلیل رابطه میان این مفاهیم، ابتدا ضروری است تا تعریف و منظور دقیق خود از هر یک را بیان کنیم. «زهد سیاسی» در این پژوهش، فراتر از معنای رایج زهد فردی (بی‌رغبتی به دنیا)، به معنای عدم دلبستگی کارگزاران، به‌ویژه روحانیون، به مظاهر دنیوی قدرت و ثروت، ساده‌زیستی، پاکدستی، پرهیز از تجمل‌گرایی و مهم‌تر از همه، اولویت‌بخشی به خدمت خالصانه

به مردم به جای تعقیب منافع شخصی و گروهی در عرصه سیاست و مدیریت است و «خدمات اجتماعی روحانیت» نیز به مجموعه گسترده‌ای از فعالیت‌ها و نقش‌آفرینی‌های روحانیون در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی جامعه، هدایت فکری، فرهنگی و تربیتی، بصیرت‌افزایی سیاسی و اجتماعی، و تقویت همبستگی ملی و اسلامی اطلاق می‌شود.

پیشینه تحقیق و بیان وجه نوآوری: پس از جستجوی منابع علمی و پژوهشی، کتاب یا مقاله‌ای که به طور مستقیم به موضوع این مقاله پرداخته باشد یافت نشد؛ با این حال، برای بررسی پیشینه تحقیق، به برخی آثار علمی مرتبط و نزدیک به موضوع این پژوهش اشاره خواهیم کرد:

الف. مقاله با موضوع "بررسی منزلت اجتماعی-سیاسی روحانیت و تغییرات آن در چهار دهه جمهوری اسلامی" از رضا عیسی‌نیا که تحلیل رابطه سبک زندگی روحانیت با جایگاه اجتماعی و سیاسی آن‌ها در جامعه ایران طی چهار دهه اخیر را مورد بررسی قرار داده است.

ب. مقاله با موضوع "جریان‌شناسی اجتماعی-سیاسی روحانیت" از سید حسین فخر زارع که به بررسی جریان‌های فکری و اجتماعی روحانیت با تمرکز بر نقش آن‌ها در تحولات سیاسی و اجتماعی می‌پردازد.

ج. پایان نامه با عنوان "نقش روحانیت در جامعه‌پذیری سیاسی از دیدگاه مقام معظم رهبری" از محبوبه محمدی که تحلیل نقش روحانیت در شکل‌گیری ارزش‌های سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظریه ساختاری-کارکردی آلموند و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری را مورد بحث قرار داده است.

با بررسی‌های صورت‌گرفته، مشخص شد که هیچ مقاله‌ای به موضوع زهد سیاسی به طور خاص نپرداخته است. همچنین، پژوهش‌های مرتبط با جایگاه اجتماعی روحانیت نیز بدون در نظر گرفتن نقش زهد سیاسی، مباحث خود را مطرح کرده‌اند. بنابراین تحلیل رابطه میان این دو مفهوم، تاکنون به شکلی نظام‌مند، به ویژه از منظر مقام معظم رهبری انجام نشده است و این مقاله، شکاف پژوهشی^۱

معناداری را پوشش می‌دهد و می‌تواند به عنوان یک تحلیل ترکیبی و تفسیری از منظومه فکری رهبری، ارزش علمی داشته باشد.

روش تحقیق و ساختار مقاله: در این پژوهش، داده‌ها از طریق مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند و به کمک روش تحلیل محتوای کیفی، پس از کدگذاری اولیه و دسته‌بندی کدها، مفاهیم پنهان در بیانات مقام معظم رهبری استخراج و بررسی شده‌اند. اطلاعات گردآوری شده عمدتاً بر اساس محتوای بیانات منتشرشده در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار ایشان^۱ استوار است. علاوه بر این، برای درک عمیق‌تر مفاهیم و زمینه‌های مورد بحث، از منابع پژوهشی مرتبط نیز بهره گرفته شده است. ساختار مقاله پس از این مقدمه، در بخش دوم به تبیین مفهوم زهد سیاسی از منظر رهبری می‌پردازد. بخش سوم، ابعاد و مصادیق خدمات اجتماعی روحانیت را در نگاه ایشان بررسی می‌کند. بخش چهارم، به تحلیل نسبت میان این دو مفهوم اختصاص دارد. بخش پنجم، الزامات و پیامدهای تحقق این نسبت مطلوب را مورد بحث قرار می‌دهد و در نهایت، بخش ششم به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی می‌پردازد. چارچوب بندی کار روحانیت به عنوان «ادامه کار انبیا»، به طور ذاتی تقوای شخصی که شکلی از زهد است را با مأموریت اجتماعی (خدمات) پیوند می‌زند، زیرا انبیاء الهی همواره با برخورداری از انضباط عمیق معنوی (زهد) به خدمت خستگی‌ناپذیر به جوامع خود (خدمات) می‌پرداختند. این تشبیه، پیوندی ناگسستنی میان این دو جنبه را برای روحانیت در نگاه رهبری، به طور ضمنی برقرار می‌سازد.

۱. تبیین مفهوم زهد سیاسی در بیانات مقام معظم رهبری

۱-۱. معنای لغوی و اصطلاحی "زهد" و درآمدی بر "زهد سیاسی"

واژه «زهد» در لغت به معنای بی‌رغبتی، ترک کردن و اعراض از چیزی است و در اصطلاح اخلاق اسلامی، غالباً به معنای بی‌رغبتی به دنیا و مظاهر آن، و در مقابل، رغبت به آخرت و ارزش‌های معنوی به کار می‌رود. اما مفهوم «زهد سیاسی» که در

ادبیات سیاسی معاصر اسلامی و به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته، ابعادی فراتر از زهد فردی و انزوای اجتماعی دارد. زهد سیاسی به معنای عدم سوءاستفاده از موقعیت و قدرت سیاسی برای کسب منافع شخصی و دنیوی، ساده‌زیستی مسئولان و کارگزاران نظام، پرهیز از اشرافی‌گری و تجمل‌گرایی، و مهم‌تر از همه، اولویت دادن به خدمت به مردم و تحقق عدالت اجتماعی به جای قدرت‌طلبی و ثروت‌اندوزی است. این مفهوم ریشه در سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) دارد. به عنوان نمونه، در برخی تحلیل‌ها به «زهد سیاسی» امام سجاد (ع) اشاره شده که در دوران اختناق اموی، مردم را به این امر رهنمون می‌شدند که «دینشان را به دنیا نفروشند و از سر عافیت‌طلبی و دنیادوستی با حکام جور سازش نکنند» (لشگری، ۱۴۰۲، ص ۱) این الگو، زهد سیاسی را نه به معنای انفعال، بلکه به مثابه نوعی مقاومت فعال در برابر فساد، دنیاگرایی و سازشکاری صاحبان قدرت نشان می‌دهد. اگرچه ممکن است مقام معظم رهبری به طور مستقیم و مکرر از اصطلاح «زهد سیاسی» برای روحانیون استفاده نکرده باشند، اما از مجموع بیانات ایشان درباره سلوک فردی و اجتماعی روحانیون و مسئولان، می‌توان مؤلفه‌ها و شاخصه‌های این مفهوم را استنباط کرد.

۲-۱. شاخصه‌ها و مؤلفه‌های زهد مطلوب در سلوک فردی و اجتماعی روحانیون

از منظر رهبری

در بیانات مقام معظم رهبری، ویژگی‌هایی برای مسئولان و به طریق اولی برای روحانیون که در نظام اسلامی نقش هدایت و الگودهی دارند، مورد تأکید قرار گرفته است که می‌توان آن‌ها را به عنوان مؤلفه‌های زهد سیاسی و اجتماعی مطلوب در نظر گرفت:

پاک‌دستی، پاک‌دلی، و پاک‌چشمی: ایشان بر اهمیت طهارت اقتصادی و اخلاقی مسئولان تأکید فراوان دارند و بیان می‌کنند که مسئولان بالای کشور باید انسان‌هایی باشند که «دستشان پاک، دلشان پاک، چشمشان پاک، نظرشان بلند و مقصودشان خدمت به این ملت و این کشور است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۰۸/۲۴). این ویژگی‌ها، اساس اعتماد عمومی و سلامت نظام را تشکیل می‌دهند و برای

روحانیون که مدعی راهبری معنوی جامعه هستند، اهمیتی مضاعف دارد. پرهیز از دنیاگرایی و تجمل‌پرستی: یکی از هشدارهای مکرر رهبری به روحانیون، خطر دنیاگرایی و آثار مخرب آن بر قداست و تأثیرگذاری این قشر است. ایشان تصریح می‌کنند: «عالمی که حرص به دنیا داشته باشد، مردود است... صرف دنبال جمع‌آوری مال دنیا بودن، ضد قداست است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵). این دنیاگرایی می‌تواند در اشکال مختلفی از جمله تجمل‌گرایی، رفاه‌زدگی و ترجیح منافع مادی بر وظایف دینی و اجتماعی بروز کند. ایشان هشدار می‌دهند: «اگر کسانی با این نیت وارد این راه بشوند که این راه دکانی بشود برای آنها، این خیانت به روحانیت است، خیانت به اسلام است، خیانت به دین است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹).

ساده‌زیستی و بی‌اعتنایی به زخارف دنیوی: در مقابل دنیاگرایی، الگوی مطلوب، ساده‌زیستی و بی‌اعتنایی به مظاهر فریبنده دنیاست. این ساده‌زیستی نه به معنای فقر و محرومیت، بلکه به معنای عدم اسارت در دام مادیات و حفظ آزادگی روحی است. ایشان به وضعیت معیشتی طلاب در حوزه‌های علمیه اشاره می‌کنند که با درآمدی اندک، اما با «تقوا و طهارت» زندگی می‌کنند و این را مصداق «قدس»، «ورع» و «بی‌اعتنایی به دنیا» می‌دانند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۹/۱۲/۲۲).

اولویت خدمت بر منافع شخصی: جوهره زهد سیاسی، خدمت‌محوری است. یعنی هدف اصلی از پذیرش مسئولیت یا قرار گرفتن در جایگاه اجتماعی، نه کسب قدرت و ثروت، بلکه خدمت به مردم و انجام وظیفه الهی باشد. عمده مشکلات ملتها - در هر جایی که ملتها رنجی برده‌اند - به خاطر این بوده که مسئولان دلسوزی که هم‌تشان فقط برطرف کردن مشکلات مردم باشد، در میان آن‌ها یا نبوده‌اند و یا کم بوده‌اند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۸/۳/۴). همان‌طور که درباره مسئولان گفته شد، هدف اصلی آن‌ها خدمت به این ملت و اولویت دادن به منافع ملی بر منافع شخصی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۲/۱۲/۹) و این روحیه خدمتگزاری باید در تمامی جنبه‌های زندگی و عملکرد روحانیون جریان داشته باشد، چرا که هیچ عبادتی برتر از خدمت به مردم وجود ندارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۸/۳/۴).

این شاخصه‌ها نشان می‌دهند که زهد مطلوب از منظر رهبری، یک فضیلت اخلاقی صرف نیست، بلکه یک رویکرد عملی در زندگی فردی و اجتماعی است که تأثیر مستقیمی بر کیفیت حضور و نقش‌آفرینی روحانیت در جامعه دارد. فقدان این زهد، روحانی را از منظر ایشان «مردود» می‌سازد و این امر به طور مستقیم توانایی او را برای رهبری یا خدمت‌رسانی تضعیف می‌کند. اگر یک روحانی به عنوان فردی دنیاپرست یا فاسد شناخته شود، پیام دینی او اعتبار خود را از دست می‌دهد. قدرت‌طلبی، دنبال جاه و مقام رفتن، دنبال دنیا به هر شکل آن رفتن، از نظر امیرالمؤمنین در همه‌ی زمانها محکوم است؛ (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۹/۲۶) بنابراین روشن می‌شود عالمی که حرص به دنیا داشته باشد مردود است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵) و این امر خدمات اجتماعی او، به‌ویژه خدمات مرتبط با هدایت معنوی و اخلاقی را بی‌اثر می‌سازد؛ در نتیجه، زهد امری اساسی و بنیادین محسوب می‌شود.

۳-۱. تمایز زهد سیاسی از انزوا و بی‌تفاوتی سیاسی

نکته بسیار مهم در فهم زهد سیاسی مورد نظر مقام معظم رهبری، تمایز آن از انزوا، گوشه‌گیری و بی‌تفاوتی نسبت به مسائل سیاسی و اجتماعی است. ایشان همواره بر لزوم حضور فعال، آگاهانه و مسئولانه روحانیت در متن حوادث و مسائل جامعه تأکید کرده‌اند: «روحانیت شیعه همیشه در متن حوادث حضور داشته است و حاشیه‌نشین شدن به حذف شدن می‌انجامد» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۷/۳۰) از دیدگاه ایشان، «کناره‌گیری از سیاست درست نیست و کار روحانی شیعه نیست». (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷) این بیانات به صراحت نشان می‌دهد که زهد مطلوب، نه تنها منافاتی با حضور در عرصه سیاست و اجتماع ندارد، بلکه لازمه آن، حضوری سالم، خالصانه و مؤثر است. زهد سیاسی به معنای پرهیز از آلودگی‌های سیاست (مانند قدرت‌طلبی، فساد، دنیاگرایی) است، نه پرهیز از خود سیاست که امری ضروری برای اداره جامعه و تحقق اهداف اسلامی است. در واقع، زهد سیاسی به عنوان یک «سیستم ایمنی» برای روحانیت و به تبع آن، برای نظام اسلامی در برابر فساد و از دست دادن اعتماد عمومی عمل می‌کند. توصیفاتی مانند «پاکدستی» و

هشدارها علیه «حرص به دنیا»، اقدامات پیشگیرانه‌ای هستند. نمونه‌های تاریخی «علمای درباری» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۹/۷/۱۱) خطرات فقدان این زهد را نشان می‌دهند. بنابراین، ترویج زهد سیاسی یک ضرورت راهبردی برای سلامت و بقای نظام است که فراتر از اخلاق فردی اهمیت می‌یابد. زهد سیاسی به طور ضمنی «قدرت» را برای روحانیت بازتعریف می‌کند؛ نه به عنوان سلطه یا انباشت ثروت، بلکه به عنوان ظرفیت خدمت و نفوذ معنوی که ریشه در عدم دل‌بستگی دارد. با محکوم کردن دنیاگرایی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۶/۲۹) و تأکید بر خدمت (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۸/۱۷) رهبری کانون قدرت روحانیت را از مظاهر بیرونی به سلامت درونی و تأثیر اجتماعی منتقل می‌کنند.

برای درک بهتر ابعاد عملی زهد سیاسی مطلوب روحانیت از منظر مقام معظم رهبری، می‌توان شاخصه‌های آن را در مقابل مظاهر دنیاگرایی مذموم در جدول زیر خلاصه کرد:

جدول ۱: شاخصه‌های زهد سیاسی مطلوب روحانیت در مقابل مظاهر دنیاگرایی

مذموم از منظر مقام معظم رهبری

شاخصه زهد سیاسی	تبیین و مصداق در بیانات رهبری	نقطه مقابل: دنیاگرایی و آثار منفی آن
پاکدستی و طهارت اقتصادی	"دستشان پاک، دلشان پاک، چشمشان پاک؛ پرهیز از هرگونه سوءاستفاده مالی و رانت خواری.	فساد مالی، اختلاس، رشوه‌خواری؛ از دست دادن اعتماد عمومی، بدبینی به دین و روحانیت.
ساده‌زیستی و پرهیز از تجمل	"بی‌اعتنایی به دنیا" و زندگی با "تقوا و طهارت" حتی با درآمد اندک؛ پرهیز از اشرافی‌گری و مظاهر لوکس زندگی.	تجمل‌گرایی، رفاه‌زدگی افراطی، کاخ‌نشینی؛ ایجاد فاصله طبقاتی با مردم، احساس بیگانگی مردم با روحانیت.
اولویت خدمت به مردم	"مقصودشان خدمت به این ملت و این کشور است	منفعت‌طلبی شخصی و گروهی، قدرت‌طلبی، غفلت از وظایف اصلی

و نیازهای مردم.	"روحانیت خدمتگزار مردم است".	
از دست دادن تأثیر معنوی، بی اثر شدن تبلیغ و ارشاد؛ دینزدگی و غفلت از معنویت.	"حفظ اعتبار تقوایی و قدسی"؛ تقویت بنیه معنوی از طریق عبادت، تهذیب نفس و ارتباط با خدا.	حفظ قداست و معنویت
عافیت طلبی، محافظه کاری منفی، سکوت در برابر ظلم و فساد؛ از دست دادن نقش هدایتگری و مرجعیت فکری.	حضور در متن حوادث و مسائل چالشی؛ پرهیز از سازش با حکام جور و دفاع از حق	مسئولیت پذیری و عدم عافیت طلبی

این جدول نشان می دهد که زهد سیاسی از منظر رهبری، مجموعه ای از فضایل اخلاقی و رفتارهای عملی است که روحانیت را از آلودگی به دنیا و قدرت مصون می دارد و آنان را برای خدمت خالصانه به مردم و نظام اسلامی آماده می سازد.

۲. ابعاد و مصادیق خدمات اجتماعی روحانیت در نگاه مقام معظم رهبری

خدمات اجتماعی روحانیت در نگاه مقام معظم رهبری، طیف وسیعی از فعالیت ها را در بر می گیرد که از هدایت معنوی و فکری تا حضور فعال در عرصه های اجتماعی و سیاسی گسترده است. این خدمات نه تنها به نیازهای فردی، بلکه به نیازهای جمعی و نظام اسلامی نیز پاسخ می دهند.

۲-۱. هدایت فکری، معنوی و تربیتی جامعه

این بُعد از خدمات، هسته اصلی و سنتی وظایف روحانیت را تشکیل می دهد و از منظر رهبری همچنان دارای اولویت و اهمیت بنیادین است:

تبلیغ دین و تبیین معارف اسلامی: روحانیون به عنوان وارثان انبیا، وظیفه اصلی شان رساندن پیام الهی و تبیین معارف اصیل اسلامی برای مردم است (خامنه ای، بیانات، ۱۴۰۲/۴/۲۱). این تبلیغ باید عالمانه باشد، با شناخت مخاطب و نیازهای او صورت گیرد و به شبهات جدید و قدیم پاسخ دهد (خامنه ای، بیانات، ۱۴۰۲/۴/۲۱). ایشان روحانیون را به عنوان «مغز» (برای اندیشیدن و هدایت مردم) و

«زبان» (برای تبیین و بیان حقایق) جامعه توصیف می‌کنند که باید در همه مسائل، از احکام فردی گرفته تا مسائل حکومتی، سیاسی و جهانی، روشنگری کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۷/۲۲) و بر این نکته تأکید می‌کنند که وظیفه روحانیت، روشنگری و تبیین است؛ تبیین مفاهیم اسلامی و مفاهیم انقلابی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۵/۳۱).

ارشاد و تربیت اخلاقی: یکی از مهم‌ترین خدمات روحانیت، تربیت اخلاقی و تزکیه نفوس است. این امر مستلزم آن است که روحانی ابتدا «خودش را از لحاظ معنوی بسازد» و سپس به هدایت دیگران پردازد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹). «تهذیب اخلاق» موضوعی حساس است که باید از خود روحانی آغاز شود، تا بتواند در دیگران تأثیرگذار باشد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲).

اقامه نماز و احیای مساجد: مساجد به عنوان پایگاه‌های اصلی ارتباط روحانیت با مردم و مراکز ترویج معنویت و فرهنگ اسلامی، جایگاه ویژه‌ای در اندیشه رهبری دارند. ایشان تأکید می‌کنند که همه مسئولان، از جمله روحانیون، در «مسئولیت اقامه نماز» شریک هستند (خامنه‌ای، پیام، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱) و «حضور در مساجد و اقامه نماز با مردم» را اولین و ضروری‌ترین کار روحانیون در مساجد می‌دانند. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۰/۱۲/۱۴) و امام جماعت باید مسجد را به «کانون ذکر و عبادت و اندیشه‌ورزی و بصیرت و خدمات اجتماعی» تبدیل کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۵/۳۱).

۲-۲. حضور در متن جامعه و پاسخگویی به نیازهای مردم

از دیدگاه مقام معظم رهبری، روحانیت نمی‌تواند و نباید از متن جامعه و زندگی روزمره مردم فاصله بگیرد:

روحانیت، خدمتگزار مردم: این اصل به صراحت مورد تأکید ایشان قرار گرفته است: «روحانیت خدمتگزار مردم است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۸/۱۰). این خدمتگزاری جنبه‌های متعددی را در بر می‌گیرد، از معرفی اسلامی که در متن زندگی جریان دارد گرفته تا اسلامی که مظهر رحمت به ضعیفان است؛ اسلامی که بر جهاد و مبارزه با مستکبران تأکید دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۳/۱۲/۲۱) و شامل حضور هدایتگر و نیز میدانی در عرصه‌ی خدمات اجتماعی است (خامنه‌ای، بیانات،

(۱۴۰۱/۰۴/۱۴).

حضور در میان مردم و درک مشکلات آنان: روحانیت باید «در متن حوادث و مسائل چالشی» حضور داشته باشد و از حاشیه نشینی پرهیز کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹). این حضور میدانی به درک بهتر مشکلات و نیازهای مردم و در نتیجه، ارائه خدمات مؤثرتر می‌انجامد.

نقش جامع روحانیت در مسائل اجتماعی و حکومتی: رهبر انقلاب، آیت‌الله خامنه‌ای، نقش روحانیت را به امور صرفاً دینی و معنوی محدود نمی‌دانند. ایشان در توصیف نقش جامع امامان جمعه، به این نکته اشاره می‌کنند که آنان باید در خطبه‌های نماز جمعه به تمام ابعاد زندگی مردم، از مسائل دینی و معنوی گرفته تا سیاسی، حکومتی، اقتصادی (مانند بازسازی و گندم‌کاری) و اخلاقی بپردازند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲). این دیدگاه نشان‌دهنده پیوند عمیق و تفکیک‌ناپذیر روحانیت با مسائل روز جامعه و حکومت است. به علاوه، ایشان تأکید دارند که پیروزی انقلاب و تشکیل نظام جمهوری اسلامی به طور مستقیم وابسته به نقش محوری روحانیت بوده است؛ چرا که تنها روحانیون توانستند با نفوذ عمیق خود در دل مردم، آن‌ها را بسیج کرده و رهبری کنند. این نگاه، مسئولیت اجتماعی روحانیت را بسیار خطیر می‌داند و نشان می‌دهد که عمل و رویکرد آنان تأثیری مستقیم بر سرنوشت مکتب و نظام دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹).

مبارزه با خرافات و انحرافات: یکی از خدمات کلیدی و اصیل روحانیت برای حفظ سلامت فکری و اصالت دینی جامعه، مبارزه شجاعانه با خرافات و بدعت‌هایی است که به نام دین وارد جامعه می‌شوند. رهبر انقلاب در این خصوص تأکید می‌کنند که در کنار ترویج و تبلیغ معارف اصیل دینی و اسلام ناب، باید با خرافات مبارزه کرد.

ایشان با اشاره به نمونه‌های تاریخی مانند نگارش کتاب «کلثوم ننه» توسط مرحوم آقا جمال خوانساری و همچنین داستان ازدواج پیامبر اکرم (ص) با همسر فرزندخوانده‌شان (زید)، این مبارزه را جزئی از شأن اصلی روحانیت و رسالت پیامبران برای شکستن سنت‌های جاهلی می‌دانند. این مبارزه باید بر مبنای

عقلانیت و آزادفکری شیعه صورت گیرد و روحانیت نباید از مقابله با آنچه با اصول دینی ناسازگار است، به خاطر ملاحظات اجتماعی و ترس از بدگویی مردم، هراس داشته باشد. این رویکرد، در نهایت به تقویت پایه‌های دین و جلوگیری از نفوذ تفکرات انحرافی کمک می‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷).

۲-۳. نقش روحانیت در بصیرت‌افزایی و روشنگری سیاسی

در منظومه فکری مقام معظم رهبری، خدمات اجتماعی روحانیت ابعاد سیاسی و بصیرتی مهمی نیز دارد:

بیدار کردن مردم و آگاهی‌بخشی نسبت به مسائل جامعه و جهان اسلام: وظیفه علما فقط گفتن مسئله نماز و روزه نیست، بلکه مردم را بیدار و هوشیار می‌کنند، حقایق را به مردم می‌گویند و بصیرت‌افزایی می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵). این بصیرت‌افزایی شامل شناخت دوست و دشمن، درک توطئه‌ها و تحلیل صحیح مسائل سیاسی و اجتماعی است.

مقابله با توطئه‌های دشمنان و جنگ نرم: اولین و مهم‌ترین وظیفه جامعه علمی و مذهبی، یعنی روحانیت، این است که مانع از اقدام دشمن برای انحراف ذهن جوانان شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۶/۱۶). این مقابله نیازمند شناخت شبهات جدید، ابزارهای دشمن و ارائه پاسخ‌های منطقی و مستدل است.

دفاع از نظام اسلامی و مبانی انقلاب: با توجه به اینکه نظام جمهوری اسلامی بر پایه مبانی دینی شکل گرفته، امروز هر روحانی و هر عمامه به‌سر، به مقتضای تلبس به این لباس، موظف است از حکومت اسلام و حاکمیت قرآن دفاع کند؛ (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۰/۵/۳۰) این دفاع، هم جنبه نظری و تبیینی و هم جنبه عملی و حمایتی دارد. بیانات رهبری درباره پیامدهای منفی «جدایی سیاست از روحانیت» و ذکر نمونه‌های تاریخی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۴/۱۵) و همچنین نقش تاریخی روحانیت در نهضت‌های مردمی، (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۰/۸/۲۰) بر ضرورت این نقش سیاسی و بصیرتی تأکید دارد.

نگاه جامع مقام معظم رهبری به خدمات اجتماعی روحانیت، نشان می‌دهد که این خدمات، حوزه‌های معنوی، فکری، اجتماعی و سیاسی را به صورت درهم تنیده

و مکمل یکدیگر در بر می‌گیرد. این خدمات صرفاً واکنشی یا ایستا نیستند، بلکه باید فعالانه و متناسب با نیازهای متغیر جامعه و چالش‌های روز ارائه شوند. حضور روحانیون در متن حوادث (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۷/۲۹) و لزوم شناخت شبهات جدید (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۵/۱۷) گواه این مدعاست. این حضور گسترده در مساجد، دانشگاه‌ها، اجتماعات مردمی و حتی نیروهای مسلح (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۲/۵/۵)، نوعی اثر موجی ایجاد می‌کند که به واسطه آن، ارزش‌ها و رهنمودهای اسلامی در لایه‌های مختلف جامعه نفوذ می‌کند و تأثیر خدمات مستقیم آنان را چند برابر می‌سازد.

برای ارائه تصویری روشن‌تر از ابعاد و مصادیق این خدمات، می‌توان آن‌ها را در جدول زیر دسته‌بندی کرد:

جدول ۲: اهم ابعاد و مصادیق خدمات اجتماعی روحانیت از منظر مقام معظم رهبری

بعد خدمات اجتماعی	مصادیق و نمونه‌ها	تبیین مختصر و هدف	مستندات از بیانات رهبری
۱. هدایت فکری، معنوی و تربیتی	تبلیغ دین و تبیین معارف اسلامی، پاسخ به شبهات، تربیت اخلاقی و تزکیه نفوس، اقامه نماز و احیای مساجد، ترویج فرهنگ قرآنی و اهل بیت (ع).	ارتقاء سطح ایمان، معرفت و اخلاق جامعه؛ تقویت بنیان‌های معنوی و فرهنگی؛ ایجاد جامعه توحیدی و حیات طیبه.	هر کدام از اینها در هر شهری بودند، برای هدایت و تغذیه معنوی و فکری مردم خودشان کافی بودند.
۲. حضور اجتماعی و مردمی	خدمتگزاری به مردم (به‌ویژه ضعفا)، حضور در متن جامعه و درک مشکلات آنان، مشارکت در حل مسائل اجتماعی و اقتصادی، مبارزه با	تقویت همبستگی اجتماعی، رفع نیازهای عینی مردم، اصلاح آسیب‌های اجتماعی، ایجاد	«حضور هدایتگر و نیز میدانی در عرصه خدمات اجتماعی» از وظایف روحانیون است. اگر این نمی‌شد، این انقلاب اجتماعی به وقوع

خرافات و انحرافات فکری، ترویج سبک زندگی اسلامی.	امید و نشاط در جامعه.	نمی‌پیوست.
بیدار کردن مردم و آگاهی بخشی نسبت به مسائل داخلی و خارجی، مقابله با جنگ نرم و توطئه‌های دشمنان، تبیین مبانی انقلاب و نظام اسلامی، دفاع از استقلال و منافع ملی، دعوت به وحدت و انسجام.	حفظ استقلال و هویت اسلامی جامعه، مقابله با تهدیدات سیاسی و فرهنگی، تضمین تداوم و کارآمدی نظام اسلامی.	در نظام اسلامی وظیفه علما فقط گفتن مسئله نماز و روزه نیست، مردم را بیدار می‌کنند، هوشیار می‌کنند، حقایق را به مردم می‌گویند، بصیرت‌افزایی می‌کنند.

این جدول نشان می‌دهد که از منظر مقام معظم رهبری، روحانیت وظایف گسترده و چندوجهی در قبال جامعه دارد که تحقق آن‌ها مستلزم برخورداری از صلاحیت‌های علمی، معنوی و اجتماعی لازم است.

۳. تحلیل نسبت میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت در منظومه فکری مقام معظم رهبری

در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت، رابطه‌ای عمیق، دوسویه و تعیین‌کننده وجود دارد. این دو مفهوم نه تنها از یکدیگر جدا نیستند، بلکه مکمل و مقوم یکدیگرند.

۳-۱. زهد سیاسی به مثابه پیش‌شرط و ضامن خلوص خدمات اجتماعی

از دیدگاه رهبری، برخورداری روحانیون از زهد سیاسی، شرط لازم برای ارائه خدمات اجتماعی خالصانه، مؤثر و مورد قبول مردم است:
خودسازی معنوی و نتایج عملی: ایشان تأکید می‌کنند که سخن روحانی باید از باطن برآید و این امر متوقف بر ایمان، توجه، معنویت و روحانیت است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۰۷/۱۶).

خودسازی و معنویت بنیان اثرگذاری روحانیت: یکی از اساسی‌ترین پایه‌های موفقیت و نفوذ روحانیت در جامعه، خودسازی معنوی و تهذیب نفس است. از دیدگاه رهبر انقلاب، آیت‌الله خامنه‌ای، فضایی که در حوزه‌های علمیه وجود دارد، به طور ذاتی سرشار از معنویت است، زیرا در طول تاریخ، بزرگان و اهل معرفت بسیاری در آن به عبادت، زهد و سلوک پرداخته‌اند. از این رو، ایشان تأکید می‌کنند که طلاب باید این فضا را قدر بدانند و خود را با آن هم‌رنگ سازند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶).

معنویت، شرط تحمل "قول ثقیل": رهبر انقلاب خودسازی را شرط لازم برای تحمل بار سنگین رسالت طلبگی می‌دانند و با استناد به آیه ﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا﴾ (مزمّل/۵)، این وظیفه را به بار سنگینی تشبیه می‌کنند که برای تحمل آن، به بنیه معنوی قوی نیاز است. ایشان بر این باورند که افرادی که در میانه راه لغزیدند یا به دشمن پیوستند، در بُعد معنوی خود دچار ضعف بوده‌اند. از این رو، ایشان خودسازی را یک وظیفه دائمی می‌دانند که انسان باید با کشتی گرفتن با بدی‌ها و زشتی‌های وجود خود به تهذیب نفس بپردازد. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶)

خودسازی، راز موفقیت بزرگان: رهبر انقلاب معتقدند که موفقیت و نفوذ بزرگانی مانند امام خمینی (ره) و شهید آیت‌الله مدنی ریشه در خودسازی معنوی آنان داشت. ایشان به نقل از آیت‌الله میرزا جواد تهرانی، به نمازهای اشک‌آلود و تضرع‌آمیز امام در جوانی اشاره می‌کنند و آن را ذخیره و سرمایه‌ای می‌دانند که در سنین پیری منجر به بنیانگذاری حکومت اسلامی شد. همچنین، ایشان بیان می‌کنند که موفقیت آیت‌الله مدنی در میدان‌های مختلف سیاسی و اجتماعی، نتیجه اخلاص او بود که خود آن نیز حاصل کار او بر روی خودش بود؛ چرا که با غلبه بر نفس خود، به بینش و بصیرت لازم برای درک حقیقت و تشخیص راه صحیح دست یافته بود. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۰/۰۶/۱۲)

معنویت، ضامن نفوذ کلام و ماندگاری: در نهایت، از دیدگاه رهبر انقلاب، خودسازی و معنویت نه تنها یک امر فردی است، بلکه به طور مستقیم بر اثرگذاری کلام و ماندگاری روحانیت تأثیر می‌گذارد. ایشان با بیان اینکه اگر علم باشد، تقوا

نباشد، این علم می‌شود بی‌فایده، گاهی هم مضر، بر اهمیت روح معنویت در کالبد علم تأکید می‌کنند. از این رو، راز اقتدار، ماندگاری و نفوذ مردان خدا، ارتباط با منبع اصلی قدرت و جهاد برای خدا است که به آن‌ها آرامش، قاطعیت و قدرت حکمرانی بر دل‌ها را می‌بخشد. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۰)

جلوگیری از انحراف خدمات اجتماعی به سمت منافع شخصی یا گروهی: زهد و عدم دلبستگی به دنیا، مهم‌ترین عامل بازدارنده از انحراف خدمات اجتماعی به ابزاری برای کسب قدرت، ثروت، شهرت یا محبوبیت کاذب است. «عالمی که حرص به دنیا داشته باشد، مردود است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵) و چنین فردی نمی‌تواند خدمتی خالصانه ارائه دهد، زیرا انگیزه‌های دنیوی، جهت‌گیری خدمات او را مخدوش خواهد کرد.

ایجاد اعتماد عمومی: ساده‌زیستی، پاکدستی و بی‌اعتنایی روحانیون به زخارف دنیوی، مهم‌ترین سرمایه برای جلب اعتماد عمومی است. مردم زمانی به روحانیت اعتماد می‌کنند و خدمات و رهنمودهای آنان را با جان و دل می‌پذیرند که آنان را افرادی وارسته، بی‌طمع و خدمتگزار واقعی ببینند. آبروی هزار ساله روحانیت نیز بر پایه همین علم و تقوا شکل گرفته است. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۹/۱۲/۲۲)

بنابراین، زهد سیاسی نه تنها یک فضیلت فردی، بلکه یک ضرورت اجتماعی برای روحانیت است، زیرا بدون آن، خدمات اجتماعی یا اصلاً شکل نمی‌گیرد، یا از مسیر صحیح خود منحرف شده و تأثیرگذاری خود را از دست می‌دهد.

۲-۳. خدمات اجتماعی به مثابه تجلی و ثمره زهد سیاسی

از سوی دیگر، خدمات اجتماعی خالصانه و بی‌شائبه، بهترین عرصه برای بروز و تجلی زهد سیاسی فعال و مسئولانه است:

خدمت به خلق، بهترین عبادت: وقتی روحانی از تعلقات دنیوی و انگیزه‌های نفسانی رها باشد، مهم‌ترین دغدغه او خدمت به مردم و کسب رضایت الهی خواهد بود. در این حالت، خدمات اجتماعی نه از سروظیفه و اکراه، بلکه از سر عشق و ایثار صورت می‌گیرد و خود، نوعی عبادت و سلوک معنوی تلقی می‌شود. (خامنه‌ای،

زهد فعال و مسئولانه: زهد سیاسی واقعی، به انزوا و گوشه‌گیری نمی‌انجامد، بلکه فرد را به حضور فعال و مؤثر در جامعه برای اصلاح امور، رفع مشکلات مردم و دفاع از حق و عدالت سوق می‌دهد. حضور روحانیت «در متن حوادث» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۷/۳۰) و تلاش برای ایجاد جامعه توحیدی، (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۰۶/۰۶) نمونه‌ای از این زهد فعال است که در عرصه خدمات اجتماعی متبلور می‌شود.

نمونه‌های تاریخی: سیره انبیا و اولیای الهی و علمای ربانی، گواه این مدعاست. آنان در عین برخورداری از بالاترین درجات زهد و وارستگی، بیشترین خدمات را به جامعه خود ارائه داده‌اند. کار روحانیت نیز به عنوان «ادامه کار پیغمبران» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۰۶/۰۶) باید متضمن همین پیوند میان زهد و خدمت باشد. فراخوان روحانیت به اینکه «خدمتگزار مردم» باشند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۸/۱۰)، در حقیقت دعوت به تجلی بخشیدن به زهد درونی از طریق خدمت بیرونی است. اگر «مقصودشان خدمت به این ملت و این کشور است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۰۸/۲۴)، این خدمت، شاخص اصلی زهد آنان خواهد بود.

این رابطه می‌تواند دوسویه نیز باشد؛ یعنی همانطور که زهد پیش شرط خدمت خالصانه است، خود عمل خدمتگزاری صادقانه، به‌ویژه خدمت به ضعیفا، (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۳/۰۴/۲۹) می‌تواند به عنوان یک ریاضت معنوی، فرد را متواضع ساخته و دل‌بستگی او را به مظاهر دنیوی کاهش دهد و در نتیجه، زهد او را تقویت و تعمیق بخشد.

۳-۳. تأثیر سلوک فردی و زهد روحانیون بر اعتماد عمومی و کارآمدی نظام

اسلامی

مقام معظم رهبری، پابندی یا عدم پابندی روحانیت به زهد سیاسی و تأثیر آن بر خدمات اجتماعی را به سرنوشت اعتماد عمومی و کارآمدی کل نظام اسلامی پیوند می‌زنند:

روحانیت به مثابه نماد دین و معنویت: از دیدگاه رهبر انقلاب، روحانیت در جامعه دینی ایران نماد دین و معنویت است و رفتار آنان، به‌ویژه در زمینه‌هایی چون زهد، مبارزه با طاغوت، ساده‌زیستی و اخلاص، تأثیر عمیقی بر نگرش مردم به دین و نظام

اسلامی دارد. حضور روحانیون در مبارزات منتهی به انقلاب اسلامی نقش تعیین‌کننده‌ای داشت؛ زیرا جنبه دینی مبارزه را برجسته کرد و موجب مشارکت گسترده و ایثارگری مردم شد. شهادت روحانیون نماد این حضور تاریخی و ارزشمند است و اخلاص آنان، به‌ویژه طلاب جوان، جلوه‌ای از معنویت و فداکاری در راه خداست. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۰۸/۲۲) این بیانات عمق مسئولیت روحانیت و تأثیر حیاتی سلوک آنان را نشان می‌دهد.

آسیب‌شناسی فاصله گرفتن از زهد: دنیاگرایی، تجمل‌پرستی، فساد مالی یا اخلاقی
در میان بخشی از روحانیت (هرچند اندک)، می‌تواند ضربات جبران‌ناپذیری به اعتماد عمومی وارد کند. این امر نه تنها موجب کاهش اثربخشی خدمات اجتماعی روحانیت می‌شود، بلکه می‌تواند به بحران مشروعیت و ناکارآمدی در سطح کلان نظام دینی منجر گردد. رهبر انقلاب بر این نکته تأکید دارند که اگر نسل فعلی روحانیت نتواند آبروی هزار ساله این نهاد را که بر پایه علم و تقوا شکل گرفته، حفظ کند، آن میراث ریشه‌دار و پایدار به تدریج فرسوده شده و از میان خواهد رفت. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵)

زهد و کارآمدی: در نگاه ایشان، میان زهد مسئولان و به طریق اولی روحانیونی که مسئولیت دارند و کارآمدی نظام، پیوندی مستقیم وجود دارد. صدق و اخلاص، شرط اول است؛ اگر ما در کسی صدق و اخلاص نبینیم، خیلی احتمال دارد که کار او هم به درد نخورد یا یک وقتی مشکل درست کند. آن انسانی که فاقد صداقت و اخلاص باشد، صرفاً مانند یک ماشین عمل می‌کند؛ ماشینی که اگر به آن توجه نشود و یکی از قطعاتش دچار ایراد شود، ممکن است زمانی نه تنها از کار بیفتد بلکه آسیبی نیز وارد کند. انسانیت در کارایی واقعی آن است که فرد با اخلاص، صداقت و نیت پاک وظایفی را که بر عهده دارد انجام دهد. تنها در این صورت می‌توان او را انسان نامید، نه زمانی که به مثابه ماشینی بی‌روح و بی‌احساس است. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۸/۵/۱۸) مردمی که صدق و صفا و زهد و کارآمدی را در مسئولان ببینند، در حمایت از نظام و مشارکت در امور کوتاهی نخواهند کرد. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۹/۰۸/۲۹) از نگاه رهبر انقلاب مسئولانی که دست و دلشان پاک باشد، منشأ

قدرت و اقتدار برای ملت و کشور هستند؛ (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۰۸/۲۴) و این اصل در مورد روحانیت که وظیفه هدایت معنوی و جلب اعتماد قلبی مردم را بر عهده دارد، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

در واقع، از منظر مقام معظم رهبری، زهد سیاسی در میان روحانیت نه تنها یک فضیلت اخلاقی، بلکه یک ضرورت راهبردی برای بقا، مشروعیت و موفقیت جمهوری اسلامی، به‌ویژه در مواجهه با چالش‌های داخلی و خارجی است. اگر روحانیت به دلیل فقدان زهد، اعتماد عمومی را از دست بدهد، توانایی آن برای بسیج کردن مردم (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۱) مقابله با تبلیغات دشمن (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹) و ارائه بصیرت‌افزایی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۶) به شدت آسیب می‌بیند و این امر کل نظام را تضعیف می‌کند. زهد سیاسی، وجه تمایز کلیدی میان رهبری دینی مشروع و یک "حکومت روحانی سالار"^۱ است که به دنبال منافع خود یا فاسد تلقی می‌شود.^۲ تأکید شدید رهبری بر محکومیت دنیاگرایی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵) و اهمیت خدمت، (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲) با هدف تضمین این است که نفوذ روحانیت، اخلاقاً موجه و در جهت خیر عمومی تلقی شود.

۴. الزامات و پیامدهای تحقق نسبت مطلوب میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت

تحقق پیوند مطلوب و هم‌افزا میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت، مستلزم فراهم آمدن برخی الزامات فردی و نهادی است و پیامدهای مثبت گسترده‌ای برای جامعه و نظام اسلامی به همراه خواهد داشت.

۴-۱. الزامات فردی و نهادی برای روحانیت

برای آنکه روحانیت بتواند به الگوی مطلوب زهد سیاسی و خدمتگزاری اجتماعی دست یابد، توجه به الزامات زیر ضروری است:

خودسازی و تهذیب نفس مستمر: این امر، پایه و اساس زهد، اخلاص و برخورداری از بنیه معنوی قوی است. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۹/۲۳) بدون مجاهدت با نفس و

1. Clerocracy

۲. به عنوان نمونه: علمای درباری

مراقبت دائمی، خطر لغزش و آلودگی به دنیا همواره وجود دارد.

تقویت بنیه علمی و معرفتی: ارائه خدمات اجتماعی عالمانه، مؤثر و متناسب با نیازهای روز، مستلزم کسب علم و برخورداری از دانش و بینش عمیق دینی و اجتماعی است. مطالعه و کسب دانش یکی از وظایف اساسی و مهم به شمار می‌رود و در شرایط کنونی، نظام اسلامی و جمهوری اسلامی از حوزه‌های علمیه و عالمان دینی انتظار دارد تا از نظر علمی خود را تقویت کنند تا بتوانند به نیازهای جوانان، افراد تحصیل کرده و روشنفکر جامعه پاسخی شایسته دهند. (خامنه‌ای، بیانات، ۲۲/۷/۱۳۷۴)

نقش حوزه‌های علمیه: حوزه‌های علمیه به عنوان مراکز اصلی تربیت روحانیون، نقش بسیار مهمی در نهادینه کردن فرهنگ زهد و خدمت در میان طلاب و ایجاد سازوکارهای نظارتی و حمایتی برای حفظ سلامت و کارآمدی این نهاد دارند. در خود حوزه‌های علمیه باید نظامی منسجم و قابل قبول وجود داشته باشد که توانایی مقابله با چنین مسائل را داشته باشد؛ مثلاً از ورود افراد نامناسب جلوگیری شود، یا از معمم شدن افرادی که از دانش لازم برخوردار نیستند پیشگیری شود. این وظایف به مدیریت و برنامه‌ریزی جدی در حوزه بازمی‌گردد و جزو مسئولیت‌های اصلی حوزه‌های علمیه به شمار می‌رود. البته دولت و سایر نهادها نیز می‌توانند در این مسیر یاری‌رسان باشند، اما اصل کار بر عهده خود حوزه‌های علمیه است؛ (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴/۰۶/۱۳۷۰) که بدین وسیله قابلیت مواجهه با چالش‌ها را در خود فراهم کنند و در حفظ اعتبار تقوایی و قدسی روحانیت بکوشند. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۸/۰۴) این الزامات صرفاً متوجه تک تک روحانیون نیست، بلکه نهاد حوزه نیز مسئولیت دارد تا چارچوب‌های آموزشی و اخلاقی نظام‌مندی را برای پرورش زهد و رویکرد خدمت‌محور ایجاد کند.

۴-۲. پیامدهای مثبت برای جامعه و نظام اسلامی

در صورت تحقق نسبت مطلوب میان زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت، می‌توان انتظار پیامدهای مثبت زیر را داشت:

افزایش اعتماد عمومی به روحانیت و دین: سلوک زاهدانه و خدمت خالصانه

روحانیون، مهم‌ترین عامل در جلب و تعمیق اعتماد مردم به این نهاد و به تبع آن، به دین و ارزش‌های اسلامی است. آبروی هزار ساله روحانیت، که گنجینه‌ای پایان‌ناپذیر بود، نقش اصلی را در رقم خوردن پیروزی‌ها و موفقیت‌های انقلاب ایفا کرد؛ اعتباری که طی قرن‌های طولانی از علم و پارسایی علمای برجسته حاصل شده و اکنون به عنوان میراثی ارزشمند به روحانیون امروز رسیده است، عامل کلیدی در دستیابی به این دستاوردها بوده است. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۱۱/۲۵)

ارتقاء کارآمدی و سلامت نظام اسلامی: رهبر انقلاب از یک سو بر این باور هستند که هر جا کارآمدی نباشد، مشروعیت از بین خواهد رفت و مشروعیت نظام اسلامی را به انجام وظیفه و کارایی در انجام وظیفه می‌دانند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۶/۳۱) و از سوی دیگر مشروعیت را به مبارزه با فساد، تبعیض و نیز عدالت خواهی معرفی می‌کند. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۴/۷) این بیانات به روشنی نشان می‌دهد که سلامت و پاکی مسئولان (که روحانیون حاضر در ارکان نظام را نیز شامل می‌شود) مستقیماً به بالا رفتن کارایی و سلامت نظام منجر می‌شود. این نکته در گذشته نیز توسط امام خمینی (ره) نیز مورد اشاره و تأکید بوده است. (خمینی، سخنرانی، ۱۳۸۵/۰۴/۱۲)

تقویت همبستگی اجتماعی و مشارکت مردمی: «یک عامل دیگر که خیلی مهم است، اعتمادسازی است؛ اعتماد عمومی را باید جلب کرد و افزایش داد... یکی از راه‌های مهم، صداقت با مردم است... یکی دیگر از راه‌های جلب اعتماد مردم، عمل مسئولان است... اگر این اعتماد به وجود آمد، مردم با شوق و با امید در میدانها حضور پیدا می‌کنند.» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۰/۱۰/۱۹) مردمی که شاهد صداقت، زهد و خدمتگزاری روحانیون باشند، با انگیزه و امید بیشتری در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مشارکت کرده و همبستگی ملی و اسلامی تقویت خواهد شد.

مقابله مؤثرتر با تهدیدهای فرهنگی و سیاسی دشمنان: روحانیت برخوردار از زهد و بصیرت، با جلب اعتماد مردم، می‌تواند نقش مؤثری در خنثی‌سازی جنگ نرم، مقابله با شبهه‌افکنی‌ها و بسیج جامعه در برابر تهدیدات خارجی ایفا کند. درواقع امروز که دشمن تلاش می‌کند با گسترش فرهنگ نادرست، شامل فساد و

فحشا جوانان ما را از مسیر درست دور کند، مقابله با جنگ فرهنگی همچون سایر اقسام مبارزه با استکبار، صرفاً با شعار ممکن نیست؛ بلکه نیازمند اقدامات فرهنگی جدی و موثر است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۵/۸/۹) که بدون باور و اعتماد مردم، این مقابله تأثیر چندانی ندارد و اعتماد مردم نیز به کسانی جلب می‌شود که در این میدان، عالمانه و صادقانه عمل کنند.

این ترکیب زهد سیاسی و خدمات اجتماعی، قدرت نرم قابل توجهی برای جمهوری اسلامی ایجاد می‌کند. زمانی که روحانیون زاهد و خدمتگزار تلقی شوند، پیام آنان (اعم از دینی و سیاسی) نیروی اقناعی بیشتری می‌یابد که در جلب قلوب و اذهان، مؤثرتر از قدرت قهریه است. این تفکیک قدرت نرم از قدرت سخت در بیانات رهبر انقلاب خطاب به روحانیون، به خوبی بازتاب داشته است، تا بدین وسیله تأثیر بر دلها مورد تأکید قرار گیرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).

تحقق جامعه توحیدی و حیات طیه: هدف غایی از همه این تلاش‌ها، ایجاد جامعه‌ای توحیدی است که بر مبنای توحید شکل بگیرد و اداره شود و این همان حیات طیه است که زندگی را با ایمان همراه می‌کند و به آن نور می‌بخشد. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۰۶/۰۶) زهد و خدمت روحانیت، از ابزارهای کلیدی برای نیل به این هدف والا هستند.

نتیجه‌گیری

تحلیل بیانات مقام معظم رهبری، آیت‌الله خامنه‌ای، نشان می‌دهد که در منظومه فکری ایشان، «زهد سیاسی» و «خدمات اجتماعی روحانیت» دو مفهوم کلیدی و به هم پیوسته هستند. زهد سیاسی، که با شاخصه‌هایی چون پاکدستی، ساده‌زیستی، پرهیز از دنیاگرایی و اولویت بخشی به خدمت تعریف می‌شود، نه تنها یک فضیلت اخلاقی فردی، بلکه یک ضرورت راهبردی برای روحانیت در نظام اسلامی است. این زهد، پیش شرط، مبنای جهت دهنده و ضامن خلوص، سلامت و اثربخشی خدمات اجتماعی روحانیت محسوب می‌شود. از سوی دیگر، خدمات اجتماعی گسترده روحانیت، که شامل هدایت فکری، معنوی و تربیتی، حضور در

متن جامعه و پاسخگویی به نیازهای مردم، و بصیرت‌افزایی سیاسی و اجتماعی است، عرصه اصلی بروز و تجلی زهد سیاسی فعال و مسئولانه به شمار می‌آید. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، روحانیتی که از زهد سیاسی برخوردار باشد و در عرصه خدمات اجتماعی، فعالانه، خالصانه و عالمانه عمل کند، می‌تواند نقش بی‌بدیل و تعیین‌کننده‌ای در تحقق اهداف والای اسلام و انقلاب، حفظ و تقویت نظام اسلامی، جلب اعتماد و مشارکت مردمی، و هدایت جامعه به سمت سعادت و پیشرفت ایفا نماید. این پیوند میان زهد و خدمت، نه تنها اعتبار و تأثیرگذاری روحانیت را تضمین می‌کند، بلکه به عنوان یک عامل حیاتی در مقابله با چالش‌های داخلی و خارجی و تضمین سلامت و کارآمدی کل نظام عمل می‌نماید. اصول زهد سیاسی و خدمات اجتماعی که توسط رهبری تبیین شده‌اند، نه به عنوان تاکتیک‌های موقت، بلکه به عنوان اصول پایدار برای رهبری دینی مشروع و مؤثر در هر جامعه اسلامی ارائه می‌شوند. چارچوب‌بندی کار روحانیت به عنوان ادامه رسالت پیامبران و هشدارهای شدید درباره عواقب ترک زهد، بر ماهیت بنیادین و جاودانه این اصول تأکید دارد. علاوه بر این، تأکید بر زهد (صداقت، خدمت‌محوری، عدم فساد) برای مسئولان به طور عام، نشان می‌دهد که این پیوند میان زهد و خدمت، بخشی از یک الگوی گسترده‌تر برای حکمرانی خوب در اندیشه رهبری است و روحانیت به دلیل مرجعیت دینی خود، گروهی بسیار حساس و کلیدی در این الگو محسوب می‌شود.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

برای تعمیق مباحث مطرح‌شده در این مقاله، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی در محورهای زیر انجام گیرد:

بررسی تطبیقی مفهوم زهد سیاسی و نسبت آن با خدمات اجتماعی در اندیشه مقام معظم رهبری با سایر اندیشمندان مسلمان معاصر و همچنین با دیدگاه‌های بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی (ره).

انجام مطالعات میدانی و پیمایشی درباره میزان تحقق الگوی مطلوب زهد

سیاسی و خدمات اجتماعی در میان روحانیون از دیدگاه اقشار مختلف مردم و نخبگان، و تحلیل تأثیر آن بر اعتماد عمومی و پویایی اجتماعی. بررسی چالش‌ها و موانع پیش‌روی تحقق کامل این الگو در جامعه امروز ایران و ارائه راهکارهای عملی برای تقویت آن در سطح فردی و نهادی (به‌ویژه در حوزه‌های علمیه).

تحلیل تاریخی نقش زهد و ساده‌زیستی علمای برجسته شیعه در موفقیت آنان در ارائه خدمات اجتماعی و جلب اعتماد مردمی در طول تاریخ.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۸/۰۳/۰۴ ش). بیانات در دیدار مسئولان شوراهای اسلامی.
۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۶/۰۶/۰۶ ش). بیانات در دیدار طلاب حوزه علمیه تهران.
۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۲/۱۲/۰۹ ش). بیانات در دیدار جمعی از رأی‌اولی‌ها و خانواده‌های شهدا.
۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۸/۱۰ ش). بیانات در دیدار جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان.
۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۱۰/۱۰ ش). بیانات در دیدار فرماندهان و جمعی از پاسداران کمیته‌های انقلاب اسلامی.
۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۷/۱۱ ش). بیانات در دیدار جمعی از آزادگان و اقشار مختلف مردم.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۶/۱۰/۱۲ ش). دیدار علما و فضلا و روحانیون و طلاب استان یزد با رهبر انقلاب.
۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۰/۶/۱۲ ش). بیانات در دیدار با اعضای کنگره بزرگداشت شهید آیت‌الله مدنی.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۱ ش). بیانات در دیدار جمعی از روحانیون.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۲ ش). بیانات در جمع علما و روحانیون تبریز.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۲ ش). بیانات در جمع مردم تبریز در استادیوم ورزشی تبریز.
۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۳ ش). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم.
۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴ ش). بیانات در دیدار جمعی از روحانیون.
۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴ ش). بیانات در دیدار روحانیون استان سمنان.
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴ ش). بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت.

نسبت زهد سیاسی و خدمات اجتماعی روحانیت در منظومه فکری مقام معظم رهبری / قدیری، محمد درویش ۱۱۱

۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۲/۱۴ ش). سخنرانی در دیدار با جمعی از روحانیون، ائمه جماعات و وعاظ نقاط مختلف کشور در آستانه‌ی ماه مبارک رمضان.
۱۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۱/۳/۱۴ ش). بیانات در مراسم سیزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره).
۱۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۲/۱۲/۱۵ ش). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری.
۱۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۱/۱۶ ش). بیانات رهبر انقلاب در پایان درس خارج فقه.
۲۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۶/۱۶ ش). بیانات در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید.
۲۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۶/۷/۱۶ ش). بیانات در دیدار نمایندگان نهاد نمایندگی ولی فقیه در دانشگاه‌ها.
۲۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۵/۸/۱۷ ش). بیانات در دیدار روحانیون استان سمنان.
۲۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۹/۱۷ ش). پیام به بیست و پنجمین اجلاس سراسری نماز.
۲۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۸/۵/۱۸ ش). بیانات در دیدار کارکنان نهاد ریاست جمهوری.
۲۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱/۰۷/۱۹ ش). بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی.
۲۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۱۰/۱۹). سخنرانی تلویزیونی به مناسبت سالگرد قیام ۱۹ دی.
۲۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۶/۲۰ ش). بیانات در آغاز گردهمایی ائمه‌ی جمعه‌ی سراسر کشور.
۲۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۷/۲۰ ش). بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه.
۲۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۰/۸/۲۰ ش). بیانات در دیدار مردم کاشان و آران و بیدگل.
۳۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۲/۰۴/۲۱ ش). بیانات در دیدار مبلغین و طلاب حوزه‌های علمیه سراسر کشور.
۳۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۳/۱۲/۲۱ ش). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری.
۳۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۷/۲۲ ش). بیانات در دیدار روحانیان استان مازندران.
۳۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۱۲/۲۲ ش). بیانات در دیدار جمعی از علما و روحانیون سراسر کشور در آستانه ماه مبارک رمضان.
۳۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۳/۳/۲۲ ش). بیانات در دیدار طلاب مدرسه علمیه آیت الله مجتهدی.
۳۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۶/۸/۲۲ ش). بیانات در دیدار دست‌اندرکاران کنگره شهدا و ایثارگران روحانی استان قم.
۳۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۹/۲۳ ش). بیانات در مراسم جشن تکلیف دانش‌آموزان.
۳۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۰۸/۲۴ ش). بیانات در اجتماع بزرگ مردم اراک.
۳۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۲/۲۵ ش). دیدار مدیران، مدرسان و طلاب حوزه‌های علمیه استان

تهران با رهبر انقلاب.

۳۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۱/۱۱/۲۵ ش). دیدار جمعی از علما و روحانیون با رهبر انقلاب در آستانه ماه مبارک رمضان.

۴۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۹/۲۵ ش). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران.

۴۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۴/۲۶ ش). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم در سالروز میلاد حضرت علی علیه السلام.

۴۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۷/۲۹ ش). بیانات در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم.

۴۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۲/۱۱/۲۹ ش). بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی.

۴۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۸/۲۹ ش). بیانات در دیدار رئیس جمهور موقت و رهبران احزاب اسلامی افغانستان.

۴۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۶/۳۰ ش). خطبه‌های نماز جمعه تهران.

۴۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۱۱/۳۰ ش). بیانات در دیدار جمعی از روحانیون.

۴۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۵/۳۰ ش). بیانات در دیدار جمعی از فضلا، طلاب و روحانیون استان لرستان.

۴۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۵/۳۱ ش). بیانات در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران.

۴۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۶/۳۱ ش). بیانات در آغاز درس خارج فقه.

۵۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۳/۶/۳۱ ش). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری.

۵۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱/۵/۵). بیانات در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور.

۵۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹/۰۴/۷ ش). بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه.

۵۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۵/۸/۹ ش). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان و دانش آموزان.

۵۴. خمینی، روح الله. (۱۳۵۸ ش). صحیفه امام خمینی (ره)، (سخنرانی در جمع گروهی از پاسداران

مشهد (حیثیت اسلام)). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

۵۵. لشگری، مصطفی. (۱۴۰۲ ش). جهادیه سجادیه. روزنامه قدس، شماره ۱۰۳۰۷.